

MAKEDONIYALIK ALEKSANDRNING HAYOTI VA SIRLI O'LIMI

Eshchonova Maftuna Arslonbek qizi

Urganch Davlat Unversiteti

Ijtimoiy –Iqtisodiy fanlar fakulteti

Tarix (mintaqalar va yo'nalishlar bo'yicha)

yo'nalishi I-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqola Aleksandr Makedonskiyning hayoti va sirli o'limini o'rganadi. Aleksandr hayoti va faoliyatiga oid tadqiqotlar tarixini o'rganish, umumlashtirishga yordam beradi. Tadqiqotlar Aleksandr Makedonskiyning hayotini o'rganish jarayonida qiziqarli ma'lumotlarini taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Aleksandr Makedonskiy, otasi Filipp, onasi Olimpiada, rafiqasi Roksana, ustoz Aristotel, lashkarboshi Ptolomey Lag, sarkardalari Karan va Farrux.

Аннотация: Эта статья о жизни и тайне Александра Македонского изучает его смерть, помогает изучить и обобщить историю исследований, связанных с жизнью и творчеством Александра. Исследования дают интересную информацию в процессе изучения жизни Александра Македонского.

Ключевые слова: Александр Македонский, отец Филипп, мать Olimpiada, жена Roksana, учитель Aristotel, полководец Ptolemey Lag, полководцы Karan и Farrux.

Abstrakt: This article is about the life and mystery of Alexander the Great studies his death. It helps to study and generalize the history of studies related to the life and work of Alexander. Research provides interesting information in the process of studying the life of Alexander the Great.

Key words: Alexander the Great, father Philip, mother Olympias, wife Roxana, teacher Aristotle, commander Ptolemy Lag, generals Karan and Farrukh.

Aleksandr Makedonskiy turli tarix va madaniyatga ega xalqlarning yetakchisi bo'lgan buyuk sarkarda edi. Aleksandr, Iskandar Maqduniy mil.avv 356-yilda Pella shahrida tug'ilgan. Makedoniya podshosi Filipp II va uning rafiqasi Olimpiadaning o'g'li. U tug'ilganida ko'plab afsonalar paydo bo'ldi. Afsonalarda aytilishicha, Aleksandrning otasi Filipp emas, balki Olimpiada o'yinlarida ilon shaklida paydo bo'lgan Zevsning o'zi edi. Iskandar tug'ilganida vaqtda Makedoniya poytaxti Pella shahridagi uy tomida kun bo'yi ikki burgut o'tirdi. Osiyoning bo'lajak fathchisi tug'ilgan kechening o'zida Kichik Osiyodagi Efes shahrining mashhur ibodatxonasi yonib ketdi. Aytilishicha, uni Gerostrat yoqib yuborgan va bu bilan u o'znini abadiylashtirmoqchi bo'ladi. Ma'badning olovi shunday talqin qilinganki, u oxir-oqibat butun Sharqni o'z nurlari bilan yoqib yuboradigan odamning tug'ilishi bashorat

qilingan. Iskandar hayotining birinchi yillari Makedoniya saroyida odatdagidek o'tdi. Uning hamshirasi etib makedoniyalik Larika tayinlandi. Uning amakisi Olympias Leonidning qarindoshi edi. Aleksandr hayotidagi eng muhim inson otasi Filipp II Makedonskiy edi. Aleksandr bolaligidan yuqori intellekt sohibi edi. 6 yoki 7 yoshida lirada kuy chala olgan, katta yoshli insonlar bilan turli mavzularda suhbatlar qurgan. Aleksandr otasi o'g'liga yunoncha ta'lim berishni xoxlaydi. Shuning uchun 343-yili Iskandar 13 yoshga to'lganida unga mashhur yunon olimi va faylasufi Arastu taklif etilgan. To'g'ri o'shanda Aristotel o'zi kabi shon shuhratdan bahramand bo'lishidan hali yiroq edi. Filippning Germias bilan diplomat aloqada bo'lganligi Iskandarga ta'sir qildi va unga Aristotelni tavsiya qildi. Bu yerda rolni Aristotelning otasi Nikomax ham rol o'ynagan bo'lishi mumkin. Bir vaqtlar Aleksandrning bobosi Amintasning saroyida tabib bo'lib xizmat qilgan. Qanday bo'lmasin, Aristotel taklifni qabul qildi va o'z shogirdi bilan kichik Mieze shahrida taxminan 3 yil yashadi. Filipp o'g'lini poytaxtning shovqinli hayotidan olib tashlash maqsadida uni Mieze ga joylashtirdi. Uning do'sti Gefestion va makedoniyalik yoshlarning boshqa vakillari Aleksandr bilan birga yashab, o'qiganlar. Aristotel bilan imzolangan 3 yillik sulh Aleksandr hayotiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Aleksandr qaysar va yo'ldan ozgan bola bo'lib ulg'aygach o'qituvchilarida juda ko'p muammo tug'dirgan. Ba'zida Aleksandr o'zini butunlay yo'qotib qo'ygan g'azabning yorqin qarashlarida aks etgan fe'l-atvor, jasorat, beparvolik, qat'iyatlik ba'zan esa o'jarlik bilan chegaralanadi. Aristotel o'z shogirdida yunon madaniyatiga katta muhabbat, hurmatni uyg'otishga muvaffaq bo'ldi. Aristotel uchun shogirdining bo'ronli xarakteriga dosh berish qiyin edi. Ammo bu yerda Makedoniyalik Aleksandrning o'ziga xos ikkiligi yordam berdi. Unda vahshiylik va ehtiros bilan bir qatorda aql-idrok, ehtiyotkorlik va amaliylik yonma-yon mavjud edi. Aristotel o'z shogirdi tabiatiga oqilona ta'sir o'tkazishga harakat qildi. Butun grek adabiyotini o'qib chiqqan, Gomer eng sevimli yozuvchisi edi. Aleksandr 14-16 yoshga to'lganida Aristotel unga ustozlik qila boshlagan. Ammo baribir Aleksandrga ko'p ta'sirni Aristotel emas, balki otasi Filipp o'tkazgan. Aleksandr hayotining katta qismi davomida unga taqlid qilishga uringan, ulg'ayib shaxsiy harbiy muvaffaqiyatlarga erishganidan keyin Filippdan o'zib ketishni istagan. Aleksandrni bolaligida siyosat, diplomatiya va harbiy mahorat bilan shug'ullangan. U falsafa va adabiyotni yaxshi ko'rardi, jismoniy quvonchlarga berilmasdi. 16 yoshida u qirol, keyinroq esa qo'mondon rolini sinab ko'rdi. 336-yilda Filipp II qizining to'yida o'z qo'riqchisi tomonidan o'ldirildi. 20 yoshli Iskandar hukmdor bo'ldi. 334-yilda Aleksandr Eronga yurish boshlaydi: bu bosqinchilik urushi otasi Filipp II davridayoq boshlangan bo'lib, uning o'limi tufayli to'xtab qolgan edi. Aleksandr qo'shinida sarkardalardan Antipatr, Parmenion, Ptolomey Lag, Farrux va Karan kabi sarkardalar bo'lgan. Shuningdek, uning qo'shinida 30 mingga yaqin piyoda jangchi, 5 ming otliq, yengil qurollangan yordamchi otryadlar va 160 kema bo'lgan. Aleksandr Granik(334-

yil), Iss (333-yil) va Gavgamela (331-yil) janglarida Doro III qo'shinlarini yenggan. Aleksandr Eronning markaziy shaharlari: Bobil, Suza, Persepol, Ekbatana hamda Misrni egallagan. Aleksandr Makedonskiy harbiy yurishlarida asosan tulporlardan foydalangan. Butsefal uning sevimli tulpori edi. Butsefal (lotincha busephalus--- "buqaboshli"; taxminan mil.avv.355-mil.avv.326) Aleksandrda 15 yil xizmat qilgan. Makedonskiy Butsefalni o'zi bilan olib yurgan. Mil.avv 326-yilda Hind hukmdori Por bilan bo'lgan jangda Butsefal halok bo'ldi. Aleksandr sevimli oti sharafiga hatto shahar qurdiradi. Bu shahar xarobalari bugungi kunga qadar saqlangan va Pokistonning Jalolpur shahrida joylashgan. Aleksandr qanchalik kuchli sarkarda bo'lmasin, har bir strategiya uchun yakuniy harakatlar rejasi unda yo'q edi. Mil.avv 334-yilda nihoyatda puxta tayyorgarlikdan keyin yunon-makedon qo'shinlari Gellespont bog'ozidan o'tib Osiyo hududiga qo'shin kiritdilar. Bu jangdan keyin Iskandar Kichik Osiyoda joylashgan yunon shaharlarini ozod qildi, Kichik Osiyoning kattagina qismi bo'ysundirildi. Aleksandr dastavval Bobilni, so'ngra Suza, Persepol, Pasargada shaharlarni egallab fors qo'shinlarini mag'lubiyatga uchratdi. U fors urushida azob chekka greklar uchun qasos olish maqsadida yurish qiladi va oradan to'rt yil o'tib, Aleksandr uzoq asrlar davomida yashab kelgan Fors imperiyasini yo'qqa chiqargan. Eramizdan avvalgi 330-yilda u o'zini Osiyo hukmdori deb atay boshlagan.

Mil.avv 329-yilning bahoriga qadar Aleksandr Ariya, Drang'iyona, Araxosiya kabi viloyatlarni egallab Oks-Amudaryo bo'ylariga chiqdi. Xullas, Aleksandr Makedonskiy mil.avv.334-324 yillar oralig'idagi harbiy yurishlari natijasida Bolqon yarimoroli, Egey dengizi orollari, Kichik Osiyo, Misr, Old va O'rta Osiyo, Hind daryosining yuqori oqimigacha bo'lgan hududni qamrab oluvchi davlatga asos soldi. Aleksandr Ganga yetib borishni orzu qilgan bo'lishi mumkin. Chunki u o'sha yerda yashagan xalqlar haqida ko'p gapirgan. Ammo Ganga egallanganidan keyin ham uning to'xtashiga hech kim kafolat bermagan. Faqatgina isyon uni uyiga qaytishga majbur qilgan. Aleksandr ortga qaytishni boshlaganida Gretsiyaga qaytayapmiz deb o'ylagan. Ammo ko'pgina tarixchilarning fikricha, u vataniga qaytmasdan Arabiston yarimoroliga hujum qilgan degan ilmiy taxminlar ham mavjud. U eramizda oldingi 323-yilda Bobilga yetib kelgan va janubga yurish rejalarini tuzishni boshlagan. Ammo o'sha yilning 12-iyunida Aleksandr vafot etdi. Ko'pgina tarixchilarning fikriga qaraganda, Aleksandr 33 yoshiga to'lishidan bir necha oy oldin vafot etgan. Uning o'limi borasida ko'plab konspirologik versiyalar mavjud. Biroq u tabiiy o'lim topgan edi. Aleksandr Hindistonda og'ir yaralangan. Tabib uning ko'ksiga tekkan o'qni chiqarib olganida yaradan qon bilan birgalikda havo ham chiqa boshlagan. Bu o'pkaning teshilganligidan dalolat berardi. Tarixchilar bu bezgak, pnevnomiya, leykemiya, G'arbiy Nil bezgagi kabi kasalliklar bo'lgan deb taxmin qilganlar. Ayrim mutaxassislar ichkilikga berilib ketgani oqibatida vafot etgan desa, ayrimlari tasodifan

yoki qasddan zaharlangan bo'lishi mumkin deb taxmin qilinmoqda. Yangi Zelandiyaning Otaga universiteti tibbiyot yo'nalishi o'qituvchisi, amaliyotdagi shifokor Ketrin Xoll bu borada ishonchliroq farazni taklif etdi. Makedoniyalik Aleksandr o'limiga oid barcha ma'lumotlarni solishtirgan Ketrin, ularning har biri barcha savollarga javob bermasligini aytgan. Masalan, agar bezgak kasaliga chalingan bo'lsa, nega kasallik boshqalarga ham yuqmagani? Taxmin qilingan boshqa kasalliklar uchun esa uning barcha belgilari kuzatilmagan. Ketrin Xoll ma'lumotlariga qaraganda Aleksandr o'lgan deb aytishgan vaqti ham u tirik bo'lgan. Uning o'limiga esa Giyen-Barre sindromi yoki o'tkir poliradikulonevrit kasalligi sabab bo'lgan. Xususan, zaharlanish haqidagi taxminda esa tarixchilar unda oshqozon-ichak infeksiyasi aniqlangani, qorinda og'riq bo'lganligi bilan izohlaydi. Bu belgilar o'tkir poliradikulonevritda ham kuzatiladi. Bemorda yurak urishi sekinlashishi va nafas olishning sekinlashishi, falajlik kuzatiladi. Shu sababli unga muddatidan oldin o'lim tashxislarini qo'ygan bo'lishi mumkin. Biroq, hatto to'g'ri tashxis qo'yilga taqdirda ham Makedoniyalik Aleksandr vafot etishi aniq edi. Chunki o'sha paytlarda bu kasallikni davolash usuli hali ishlab chiqilmagan edi. Faqat bugungi kunga kelib dori vositalari kompleksi va amaliyoti sababli ushbu kasallikdan o'lish darajasi 5 foizga kamaydi. Aleksandr o'zidan keyin qonuniy merosxo'r qoldirmagan. U vafot etganida rafiqasi Roksana homilador edi. Bir necha hafta o'tgach ayol o'gil dunyoga keltiradi. Aleksandr o'lishi Makedoniya davlati uchun konsitutsiyaviy inqiroz edi. Aleksandrni kim va qachon buyuk deb atashganini bilmaymiz. Aftidan, bu uning tirikligida sodir bo'lmagan. Tarixchilar fikricha, uni ilk bor mil.avv.I asrda Rim komediyasida buyuk deyishgan. Ushbu komediyada Magnun ismi qo'llanilgan, bu lotinchada "buyuk" degani. Mil.avv 323-yilda vafot etguniga va eramizning I asrga qadar uni "buyuk" deya ta'riflash boshlangan. Taxminlarga ko'ra, rimliklarning bunday deyishiga sabab Aleksandr hukmronligi davri o'limlar sonida kelib chiqqan. Aleksandr Rim ko'chalari ostonlari bo'ylab 5 ming nafar dushmani o'ldirishi kerak bo'lgan. Lekin Aleksandr yuz minglab insonlar umriga zomin bo'lgan, hozirgi Afg'oniston va Hindiston hududidagi butun boshli qabilalarni qirib tashlab genotsid uyushtirgan. Aleksandr bugungi zamonda yashaganida uni harbiy jinoyatlari uchun tribunalgga yuborgan bo'lishardi, ammo antik davrda uning harbiy g'alabalari strategik daho sifatida baholangan va qurbonlar sonining ko'p ekanligi rimlikni o'ziga jalb qilgan. Aleksandr favqulodda qobiliyatli hukmdor edi. Uning qo'li ostida ayrimlar Xudoga sig'ingan kabi tiz cho'kkanlar. U garchi 33 yoshga to'lmay vafot etgan bo'lsa-da, ko'plab ishlarni amalga oshirgan. Ammo Aleksandrning buyukligi faqat harbiy karyerasiga bog'liq edi. Aleksandr harbiy strategiya va taktikada daho bo'lgan. Qayerga yurish qilmasin o'zining askarlaridan ko'proq qo'shinga duch kelgan, biroq doim g'alaba qozongan. Aleksandr bir vaqtning o'zida shoh bo'lishi bilan bir qatorda, mohir

sarkarda, siyosatchi, davlat arbobi, diplomat va xalq yetakchisi funksiyalarini bajargan yirik davlat arbobi edi.

Xulosa: Makedoniyalik Aleksandr harbiy sa'nat tarixida yirik sarkarda sifatida mashhur shaxs hisoblanadi. Aleksandr shunchaki sarkarda emas edi, u asos olgan ulkan saltanat va xalqlarning yakdilligi hozirgi zamon tarixchilarida ham qiziqish uyg'otib kelmoqda. U asos solgan shaharlar sarkardaning ishlarini eslab, bugungi kunga qadar saqlanib qolgan. Aleksandr asos solgan imperiya vafotida keyin darrov qulagan bo'lsa-da, bu imperiya Dunaydan Hind daryosigacha cho'zilgan katta va qudratli davlat edi. Aleksandr hayoti va faoliyati haqida ko'plab tarixiy asarlar yaratilgan bo'lib, bu asarlarda asosan Aleksandr o'z davrining farzandi ekanligi ko'pchilik olimlar tomonidan ta'kidlanadi. Plutarxning aytishicha, "Aleksandr Osiyoga shunchaki qaroqchi bo'lib o'tmadi, uning orzusi kutilmagan omad bergan o'ljaboyliklarni qo'lga kiritishdan tashqari, bu dunyodagi hammani bir qonunga tobe qilish va bir davlatga to'plab, insonlarni bir xalqqa birlashtirish edi". Aleksandr 18 yoshidan to o'limigacha birorta jangda mag'lub bo'lmagan mohir sarkarda edi. Makedoniyalik Aleksandr va Iskandar Zulqarnayn bitta odammi? Ba'zi olimlar Aleksandr Makedonskiyni bilan Iskandar Zulqarnayni bitta odam deyishsa, ayrim tarixchilar esa Iskandar Zulqarnayning Aleksandrga umuman aloqasi yo'q deb hisoblaydilar. Makedoniyalik Aleksandr buyuk sarkarda, mohir lashkarboshi va buyuk davlat arbobi edi. "Qur'oni Karim"da qissasi berilgan Iskandar Zulqarnayn Allohning yagonaligiga iymon keltirgan, solih inson bo'lgan. Aleksandr Makedonskiy haqida esa bu narsalar tarixiy manbalarda bayon qilinmagan. Bu haqda "Tarixi Irfon" shunday deyiladi: "Makka mushriklarining Rasulluloh sollallohu alayhi vasallamdan so'ragan narsalari ichida g'or egalari va ruhdan tashqari Zulqarnayn ham bor edi. Zulqarnaynning shaxsi, uning qayerda va qachon yashagani, borgan joylari, qilgan ishlari haqida ko'p gaplar, faraz-taxminlar bor. Ammo bularni hech kim aynan Qur'onda zikr etilgan Zulqarnayn haqida deb ayta olmaydi. Masalan, ba'zilar "Qissadagi Zulqarnayn Makedoniyalik Aleksandr", deyishgan. Bu gap xatodir, chunki makedoniyalik Iskandar Allohning yagonaligiga ishongan mo'min bo'lgan emas, Qur'ondagi Zulqarnayn esa mo'min odamdir. Aleksandr Makedonskiy Iso payg'ambar tug'ilishlariga yaqin davrlarda yashagan." Qur'oni Karim" qissasi berilgan Zulqarnayn esa Ibrohim alayhissalom davrida yashagan. Xulosa shuki, Makedoniyalik Aleksandr bilan Zulqarnayn ikkalasi bitta odam emas, ular alohida-alohida shaxslar. "Zulqarnaynning Aleksandr bilan chalkashtirilishiga asosiy sabab, arablarning Aleksandrni arabchalashtirib Iskandar deb atashlari bo'lgan". Demak, Aleksandr siyosati faqat yangi yerlarni o'zlashtirishdan iborat bo'lmagan. Uning o'limidan keyin ulkan imperiya parchalanib ketdi, chunki uning me'rosxori yoki munosib davomchisi yo'q edi. Muhimi, uning siyosati savdo aloqalarini kengaytirdi. Sharqqa grek

madaniyati ta'sirini oshirdi, fan va texnikaning keying rivojiga zamin yaratdi, yagona tilni joriy qildi va xalqlarning vaqtinchalik teng huquqliligini ta'minlab berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. R.Rajabov "Qadimgi dunyo tarixi". "Fan va texnologiya" nashriyoti "Toshkent"2009.286-290 betlar.
2. A.A.Sagdullayev "O'zbekiston tarixi" darsligi "Donishmand ziyosi" nashriyoti "Toshkent" 2021.200-205 betlar.
3. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf "Zikr ahlidan so'rang". "Hilol-nashr" nashriyoti.2018.2-jild.40-41.betlar
4. <https://Daryo.uz/2023/2024>.
5. <https://uz.m.wikipedia.org>.
6. <https://m.aniq.uz>.